

„Arany a legkedvesebb költőm” Szörényi László:
Arany János évében. Tárcák és tanulmányok,
 Nap Kiadó, 2017.

A recenzió címét Szörényi Lászlónak a 60. születésnapja alkalmából készült interjújából idézem. Sok év távolából, az Arany-bicentenárium alkalmából most ismét bizonyosságát adja akkori állításának. Pedig a magyar és világirodalomnak sok más óriása is szóba jöhetne, tallózva a tudós szerző életművében Propertiusztól Petőfig, Zrínyitől Kölcseyt át Orbán Ottóig vagy Ady Endréig, akiről például így vall: „pár éve már egy Ady-összes is ott van – tudniillik az ágyam mellett –, mint hajdan apámnak.”

Szörényi ugyanis bizvást nevezhető napjaink egyik legsokoldalúbb irodalmárának: az ókori klasszikusok művei között, a neolatin kultúra világában vagy a reformkori magyar literatúrában éppolyan otthonosan mozog, mint a kortárs alkotások körében. Ír és szípkázóan ad elő, mert hisz a platóni „eleven szó” hatalmában: „Ugyanis rájöttem arra, hogy sokkal erőteljesebb hatást vált ki a hallott szó, mint az, amely látványhoz társul. Sokkal erőteljesebb hatást, még vizuálisan is!” – vallja. Millió asszociációval színezett, mély ismeretanyagról tanúskodó írásai, előadásai bizonyítják azt a meggyőződését, hogy elengedhetetlen „a művek lehető legtudományosabb, mégis mindenki számára érthető bemutatása”.

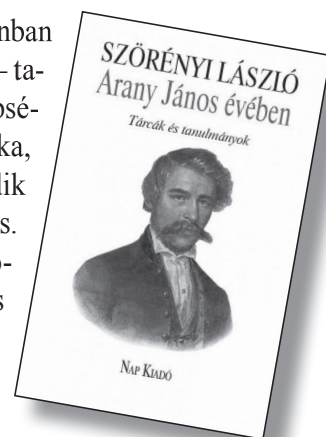
Újabb kötete illeszkedik a sorba, amely az elmúlt években rendszeresen megjelent tárcáit, tanulmányait adta közre (*Petrarca Budapesten; „Már eleget élünk?”; Latin és röhej; Az Isonzó a Dunába ömlik; A’ bohóság láncsora* stb.). Mégis különbözik a felsoroltaktól. Jelesül ez valóban tematikus munka: Arany János életműve előtt tiszteleg még a tárcákban is (*Ildom; Annus aureus – Arany-év; „Én is éltem...”; „Hazát és népet álmodánk...”*). Sajátos műfajt teremt, éleszt fel itt Szörényi. Rövid esszét – a szó eredeti jelentésének megfelelően: kísérletet – ír. Az eleven szót imitálva köt össze filológiai érdekességeket mindennapi életünket nem ritkán szarkasztikusan ábrázoló gondolatokkal. Az össznépi tudatlanság, a funkcionális analfabétizmus, az agysorvasztás, az általános „elhülyülés” rendre megkapja az illő minősítést ezeken az oldalakon, és mi sírva-nevetve csodálkozunk, hogy egyáltalán még létezőnk itt Európa közepén.

A kötet döntő hányadát azonban – *Arany János* fejezetcím alatt – tanulmányok csokra adja. Többségük elmélyült filológusi munka, azonban minden darabon érződik a szépírói, az előadói véna is. A tárgyhoz olykor csak érintőlegesen tartozó kitekintések is alapos, nagyívű tájékozottságról vallanak, és az olvasói figyelmet ébren tartva színesítik az esetleg száraznak érezhető okfejtéseket is.

Az első dolgozat („*De mi hiba látszik a mélylő tengernek*”) Arany 1848-ban írt, *Losonczy István* című „népies krónikájának” bemutatásával kezdődik. Ám hamar átvált a „mélylő” szó elemzésére a költő lábjegyzete kapcsán. Majd áttér a krónika előképeire, Szent Ágostonról és Ovidiusról szólva. Találó megjegyzéseket tesz a paradoxon és az oximoron retorikai alakzataiból kiindulva Arany klasszicizmusáról, valamint felhívja a figyelmet a költő egy Milton-parafrázisára is. Mindezt olyan kötetlen stílusban teszi, hogy a nem kifejezetten szakmabeli olvasónak is felkelti az érdeklődését a kevésbé ismert mű iránt. Ha költőnk angolul írt volna, mindenütt kötelező olvasmány lenne – állítja Szörényi, és malíciával teszi hozzá: „nálunk elvileg Aranyt a legnagyobb klasszikusok egyikének tekintik, de nemigen olvassák”. E tanulmányt a kötet egyik legfontosabb megállapításával zárja, amely a következő: „A töredékekből ugyanis éppen ez az állandó belső üzöttség hatalmas erővel egészet tudott alkotni.”

A következő írás („*Az ember... a költő [mily bitang ez a név!]*”) filológiai bravúr, amely jórészt Arany János kötetkompozíciós módszerével foglalkozik, de kitér egy érdekes anagrammára is, amely a római 17-es számot (XVII) egy – sírfeliraton szereplő – latin igévé formálja. Ez a szó a VIXI, amelynek magyar jelentése: ÉLTEM. – Említésre méltó, hogy Szörényi időnként rögzült (tév)képzeteket is igyekszik megintgatni: ugyanebben a dolgozatában természetlennek nevezi a szakirodalomnak azt a közkeletű „gyakorlatát”, amely szembeállítja egymással az epikus és a lírikus Aranyt.

Fontos írás elemzi Arany János forráshasználatát a költő Szent Lászlóról írt verseiben. E művek közül a legfigyelemreméltóbb a *Szent László füve* című alkotás. Szörényi külön kiemeli, hogy a lovagkirály alakja beépül a *Toldi*-trilógiába is.

Szörényi egy másik tanulmányában azt elemzi: miért nem fejezte be költőnk Dózsa Dániel művéről, a *Zandirham* címűről írt kritikáját. A főhős a székely nép választott papi fejedelme, azaz rabonbánja. A hősköltemény róla szól, a *Csiki székely krónika* alapján. A csonka kritika históriája értékes adalék Arany történelmi tájékozódásához.

Joggal kapott középponti helyet a könyvben az *Arany János Széchenyi-képe* című tanulmány. Az elemzés természetesen a *Széchenyi emlékezete* című ódával kezdődik, majd Cs. Szabó László és Csokits János vitájával folytatódik. Ezt egy izgalmas filológiai fejtegetés követi Arany sajátos helyesírásáról és nagyon lényeges központozásáról, valamint az általa alkalmazott idézetekről. Megállapítja: „Arany elképesztően tömény költő, és sokrétű.” Másutt indokoltan jelenti ki: „Arany nemcsak Széchenyiről szól, hanem Széchenyiből ír!” Megtudhatjuk Szörényi Lászlótól azt is, hogy a feladat teljesítése, a mű megírása kapcsán Arany csak Széchenyit kellett végigolvasnia, hanem – elemző módon – saját magát is. Nagyon alapos munka Szörényi tanulmánya, érdemes többször és figyelmesen elolvasni, ahogy a szerző is teszi a vizsgált alkotással.

Az *Arany János, ha jegyzetel* című dolgozat érdekes, egyben humorral telített írás. Gyümölcsöztethető a lappangó műfaji vita, amely Erdélyi János és Arany között zajlott, még ha életükben ez nem is vált nyilvánossá. A lezáró, Catullus lírájához kapcsolódó filológiai elemzés pedig olyan szellemes, mint a tárcák legjobb részletei.

Arany költői emlékezete és Jókai címmel komparatistikai remeklést olvashatunk, amely mnemotechnikai kérdéseket is fölvet, nem feledkezve meg arról, hogy természetesen a zsenik emlékezetét vizsgálja. Egy rendkívül markáns megállapítása axiómaként kívánczik ide: „Élet és irodalom; irodalom és élet textológiai is szétválaszthatatlanok.”

Szó esik még a kötetben az Arany kritikai kiadás utolsó, 19. kötetéről, Korompay H. János kitűnő és áldozatos munkájáról, amely a költő öregkori leveleit tartalmazza. Megjegyzendő, hogy a műnek korántsem csupán az irodalomtörténészek számára van nagy jelentősége, de haszonnal forgathatja a történész, forrásmunka lehet más társadalomtudósok, például politológusok számára is.

Gaál Gábor és Méliusz József levélváltását és a ketőjük közötti, komolyabb sértődéshez vezető nézeteltérést is megidézi – *Egy furcsa huszadik századi Bolond Istók* címmel – az a tanulságos elemzés, amely a valamikor ismert nevű Gereblyés László két Arany-imitációját veti össze. Az első a kolozsvári Korunkban jelent meg 1934-ben, ám ez a *Bolond Istók* éppúgy abbamaradt, mint az 1969-es „javított és bővített” változat. Szörényi László jó okkal ír szellemesen és gyilkos gúnnyal a szerzőről és epikus művéről. Úgy véli: a – valaha a Nagyvilág című folyóirat főszerkesztőjeként is tevékenykedő – költőt „mint imitátort valamilyen módon számba vehetjük”. Gereblyés jó példa rá: az elmúlt másfél évszázadban a legkülönbözőbb irodalmi színvonalat képviselő poéták éreztek késztetést arra, hogy Arany Jánoshoz viszonyítsák magukat.

A kötet zárása tisztelgés a pályatárs és barát, Csűrös Miklós emléke előtt. Az ő Arany-képének fontos oszlopa, hogy „Arany megkerülhetetlen!” A másik pedig minden bizonnyal Arany humorának megvilágítása és hite a mester „visszatérésében”.

Az ismertetés elején idézett interjúban Szörényi László felvázolta következő időszakának feladatait. Sokat teljesített azokból, és remélem, hogy lesz ereje a többi elvégzéséhez is. Akkor azt mondta: „Évek óta módszeresen gyűjtöm az anyagot egy Arany János epikájáról szóló monográfiához. Ezt nem adtam fel...” E könyvvel nagyot lépett előre az összegző mű felé.

Papp István Géza